

Молочко

Петро Франко

"Чи знаєш", сказав дванайцятьлітний Івась до старшого о один рік Михася, "сьогодня були в нас студенти зі Львова. Збирали на школу. Тато дали п'ять ґарців тай ще завтра мають дати фіру до стації".

"А мої тато дали п'ять літрів", сказав моторний Омелько.

"А мої мішок дали".

"А мої п'ять марок докинули".

"А мої тато нічого не можуть уже дати", промовив Михась, білявий та синьоокий, старший о рік від Івася.

"Не журися, Михасю, ми на тебе зложимося! Добре хлопці?" звернувся Івась до гуртка.

"Зложимо, певно що зложимо" загув гурток. "Кожний по жмінці, і для Молочка буде літра".

Хоч і як не любив Михась, щоби його називано Молочком, та в цій хвилі доказ такої приязни заставив його тільки подякувати товаришам,

"Одно мене дивує, що власти того ще не пронюхали, а тобі певно збіжже собі забрали", додав він, а його ясно сині очі аж сльозами зайшли на згадку про таку можливість.

"Не сміють забрати", рішучо заявив загонистий чорноокий Івась, "збіжже возити можна всім, а продавати також, тай на мішках не написано, що то на школи".

"А хочби й написано", заявила Ганна, найстарша учениця в школі, старша о три роки сестра Івася, "то нам на свої школи, можна складатися". Ця заява, висказана голосом, що не зносив спротиву, вичерпала остаточно тему про можливість забору.

"Тай добре", сказав Михась, званий серед своїх ровесників "Молочком" ізза своєї лагідної вдачі, "в селі то ми вже все зібрали, але про Чернене болото то ми забули".

"А там вісім господарів".

"У двох богачів з трийцять літрів можна би зібрати".

"Булоби, що нести".

"Миля дороги тай то через ліс, а тато казали що там знов вовки появилися", затурбовано додала Ганна.

"Тай фірою тато би тепер не поїхав. По трийцять літрів годі коні ганяти в таку дорогу".

"А треба би сьогодні, бо фіра з міхами завтра досвіта мусить з села виїхати".

Гурток стояв тихо. Малі головки похилилися в тяжкій задумі. Піти пішки самому, щоби ніхто инший не знав? А потому сказати: – О дивіть, то я сам приніс, серед ночі, через ліс і болото! Але коли іти напростець через поля, ліс і болото, то заблудити можна, бо вночі треба буде вертати. А в лісі вовки! На Черненім болоті блуд водить. Кілька літ тому втопилася фіра з кіньми і двома жидами, що за інтересом поїхали,

тільки фірман якимсь чудом виратувався, тільки з ума зійшов. Одним словом, мороз поза плечі ходить, коли про те все подумати.

"А ви чого похнюпилися, як ворона на дощ?" роздався дужий голос Тараса, старшого брата Ганни і Івася. "А не підеш одно з другим до хати помагати в роботі? Або може ви хочете тут університет на болоті поставити?"

"А тебе на професора запросити", сказала Ганна, і всі весело розсміялися, бо в цього найсильнішого в селі юнака було м'яке серце і лагідна вдача.

"Говоримо про Чернене болото. Якби то і там до завтра зерно зібрати?" додав Михась.

"Ого! Та вже не сьогодні. Подумають про це інші. Не пускайтеся хлопці під ніч, бо в лісі сьогодні вовки ходять. Ідіть до хати вечерю ладити та бульбу печи". І Тарас відійшов від гуртка, який почав поволи розходитися.

"Але чому і він з таким притиском про вовків говорить?" зауважав Михась. "Ми прецінь не малі діти, щоби вовків боятися", гордо докинув Івась.

"Особливо коли сидиш в теплій хаті та печену бульбу теребиш", замітила Ганна, що знала слабу сторону Івася і любила собі з него пожартувати.

"А то врізала", засміявся Михась, "бувай здоров", звернувся до Івася. Але Івась, якого лице спалахнуло мов грань від слів сестри, не бачив його протягнутої руки! Його очі гнівно заблищали, а брови грізно стягнулися.

"То ти в хату? Ага, правда, тобі вже молочко час пити. Але знаєш, я ще піду до вуйка, бо обіцяли щось передати, то вже будь так добрий, як повечеряєш, занеси мої книжки та передай Ганні, але так, щоби ніхто не бачив. Я тут напишу їй, щоби в хаті не турбувалися, бо я може заночую у вуйка",

"Добре, добре, занесу", сказав Михась з лагідною усмішкою. Натяк про молочко обидив його, то ж його очі заблестіли дивно. Не помітив сього Івась, який щось пильно писав у зошиті. Хлопці попрощалися. Михась узяв від Івася книжки та подався до Івасевої хати, а Івась пішов до вуйка. Але якось далеко мусів той вуйко мешкати, бо Івась поза хати перейшов вже через ціле село, переліз через пліт та опинився поза селом на горбку, перед капличкою, що стояла поміж чотирма могутніми липами. Відсіля видко було серед легкої осінньої мряки вузьку смужку ліса, за яким находився присілок Чернене болото. Чернене болото були се трясавиці над потоком. Починалися в лісі і відбігали на миль в чисті поля. Осики, вільхи та очерет покривали частину млак. По середині стояло чорне плесо води, що ніколи не замерзала, і з якої виходили густі, білі мряки.

"Треба поспішати", подумав хлопець, "ніч западає. В лісі буде вже добре темно і страшно; он і Тарас каже, що вовки ходять, а зрештою чи я Молочко, щоби вовків боятися. Він вже десь певно печену бараболю заїдає!" Івасеві слинка набігла в роті на згадку про печену бараболю і прочі благодати теплої, привітної хати.

Холодний вітер жалібно гудів попри вуха. Горою спровола крякала ворона, що летіла до лип коло каплички на нічний спочинок. Вісім хат треба обійти тай поговорити. А може не повірять, що я на школу збираю? Але фірою то вже мене ніхто

не відвезе, бо їм усім коні забрали. Он у першій хаті з краю ґранат два коні забив, у Максима мадяри забрали, а Гавришеві як пішли з Миколою на Україну то і досі там. А старий Божейко "кацаба", то мене з хати викине! Або таки не піду до него! Йому п'ятох синів війна забрала, невістка на тиф померла, зять Семен Колодій у вязниці, бо українські часописи читав і "Січ" заложив. Казав шандар, що "згниє, а не верне, як і всі, що бунти роблять". "Бодай їм добра не було. То їм можна бунти робити та свободи добувати, а ми хіба проти свободи?" Почуття глибокої народньої образи несвідомо накупіло на душі Івася. Він усіх ворогів покидає в Чернене.

Здрігнувся раптом, аж кинуло ним зі страху, коли нечаяно вискочив заяць, ще гірше може наляканий, як Івась, і кинувся в ліс поміж дерева.

"Агі на тебе куцохвостий, ото напудив. Не мав мені коли дорогу перебігати, а то якраз коли до ліса входжу. Недалеко яр, кудю потічок у Чернене болото пливе. А як там вже на мене вовк чекає? Але я не злякався заяця, то лише мною так кинуло, бо я про інше думав. Тепер вже мене нічо не перестрашить, бо буду стерегтися. А як вовк вийде, то я йому скажу, що на рідну школу збираю – то він мене пустить, а може міх допоможе нести..."

"Ха! ха! ха! О то я собі думаю", полапався Івась. Зійшов у яр, перескочив потічок. Стежка скручувала з попри потічок на право. "Ще трохи ліса, поле і перша хата Задорожного. За годину обійду всіх, а до десятої буду дома". "Стій! Хто йде?" гукнув голос у якому дріжала нотка страху. Рівночасно металічно дзвелькнув безпечник кріса.

"Шандар", – подумав Івась, "буде стріляти".

"Стій, бо стріляю", вже відважнійше крикнув шандар – коли серед сутіни ліса пізнав, що се малий хлопець. "Та пане шандар, я до хати іду з ліса". "А бо ти з села і мусиш вертати, бо тобі не сюди дорога, а по ночі не волочися, бо поза вуха набереш". Шандар завернув Івася і здорово штовхнув у спину так, що хлопець скотився аж на спід яру. Добре що до потічка не звалився.

"До дітей то ти відважний", пробурмотів Івась крізь затиснені зуби, "хочеш щоби я в село вертав. Чекай верну, але не з пустими руками".

Івась обійшов жандара лісом, лютий, що мусить тільки часу тратити та вийшов з ліса, як уже добре потемніло. Недалеко блимали огники з хатних вікон. "Чернене болото", подумав Івась і пустився на простець до першого світла. Перекинувся у якийсь рів, подряпався у терне і аж задихався, коли опинився перед першою хатою. Мішок почав таки добре гризти в плечі, коли виходив з четвертої хати. Всюди давали більше, як по літрі, бо в одній хаті одержав п'ять, в другій сім, а в третій аж десять літрів. Тепер стояв перед великою хатою "кацаба" Божейка і не знав, що зробити. Божейко був р'яним москвофілом перед війною та все ворогував з Українцями.

"Іти чи не йти", думав півголосом Івась – "треба сповнити свій обов'язок; як прожене то прожене; от шкода що Михайлика не ма – помігби нести. Але де таке Молочко.

"Молочко не Молочко", озвався коло нього голос Михася, обвантаженого, як і Івась міхом, "а Божейка треба остерегти, бо в опівночі жандарми до нього зайдуть; за зятем шукають, що втік з вязниці".

З під ганку висунулася якась постать і приступила до хлопців. "Кажете, за зятем шукають? Не найдуть вони його, а скорше він їх! Але дякувати, що попередили. Гарні ви хлопці! Не дам вам зерна, бо і так вам уже важко, але ось маєте: тисячку. Її таки лекше буде нести", додав жартівливо, коли помітив, що збентежні хлопці не знають, як дякувати. "Не бійтеся, давно вже мої мрії розвіялися, я тепер за одно з народом, тай на школу зложися як можу! А не ідіть дорогою, бо там "вовки". Обійдіть попід ліс стежкою від рогатки на право".

По дорозі пояснив Михась кількома словами, з відки так неожидано впав з неба.

"Я передав зошит Ганні, вона прочитала, сказала "добре", і я як стій подався до Черненого болота та думав тебе наздігнати. Але коли почув голос шандаря, як тебе завернув, обійшов довкола і чув ще, як змовлявся з другим, що Семен утік з вязниці та сидить мабуть у Божейка, і яка то небезпечна людина. Як тільки його побачать, зараз мають стріляти".

"Тому він такий лютий був на мене, певно думав, що я за чимось до Семена йду".

"Тепер тихо", сказав Михась, "підходимо до ліса, шандарі будуть ще переходу над ярмом пантрувати, мусимо коло них перекрастися".

Вступили в чорну пітьму перших дерев ліса.

Глухий шум вітру серед гиль говорив таємничо про різні небезпеки. Було так темно, що хлопці йшли на помацки.

"Маємо драбів!" почулися раптом голоси з пітьми, коли станули коло рогатки і збиралися скрутити на право. "Стій, бо стріляю!" В пітьмі кланцнули гостро безпечники крісів. "Не сміють знати про зерно, бо тоді ціла справа пропала", шибнула гадка у Михася, який шарпнув Івася за руку, шепнув "за мною" і як стріла помчав поміж дерева. Серед темряви блиснув довгий язик огню, і бахнув стократним відгомоном кріс.

"Йой!" крикнув Івась, "стріляють".

Але не біг за ними ніхто. Шандарі по голосі пізнали, що один з утікачів це малий хлопець, а впрочім у таку темну ніч не можна було знайти нічого хочби і ліхтарню мав. Хлопці задержалися задихані. Згубили всякий напрямок. Вітер понуро шумів у горі. Долом було тихо і затишно. Груді з трудом ловили віддих. Відгомін вистрілу вже давно загубився, відбиваючися від дерева до дерева. Хлопці пильно надслухували, але тиша стояла грізна і крила в собі всякі страховища і несподіванки.

"Ти ранений?" запитав Михась.

"Ні, то я так зі страху крикнув", - признався Івась, що помимо втоми дзвонив зубами.

"Мусимо найти стежку і перейти яр, заки до нього дійдуть шандарі, бо інакше пропадемо серед болота". Пів години ходу видалося для хлопців майже цілою вічністю. Всякий тріск гильки під їх ногами видався їм якимсь нечуваним ревом, що напровадить на них вовків. Думали, що вже давно повинен бути яр, де легко зможуть найти перехід. Праворуч мусіли бути багна, бо там показувався блудний огонь.

"Як тут страшно", прошептав Івась.

"Пс... тихо", схопив його за руку Михась.

"Чути кроки, мабуть се стежка, але хто по ній ходить?" Нечайний гук вистрілу заморозив кров у жилах хлопців, які тісно притулилися до себе в невимовнім жаху. Їм здавалося, що туй туй якась жорстока рука вхопить їх за ковнір і покарає за якісь провини. За вистрілом послідували грубі проклони і шамотання, зойки, глухі удари, а в кінці здавлений натугою голос: "Ану, Семене! тягнім їх в болото". "Таж се Тарас!" трохи не скрикнув Івась – "з відки він тут узявся?"

"Слухай, Івасю, то не наша річ, що тут діється, затям собі, що ми нічого не чули, ані про ніщо не знаємо. Але тепер ходи. Вовки прочистили нам дорогу". Глухі стогони доходили зі стежки. Когось підносили і попихали через кущі.

Роздався невідомий для хлопців голос: "Скачіть – безпечно – не потовчетесь, там дна нема".

В слід за тим глухий плюскіт і дикий, звірячий рик, потому все затихло. Івась чув, як йому волос ставав дубом, але не було часу розважати, бо Михась тягнув за руку, і оба в безмежнім страху квапилися вперед тай не помітили, як і так невиразна стежка десь їм згубилася з під ніг. Ішли бурянами та корчами. "Ми знов заблукали", простогнав у розпуці Івась, "коби ця страшна ніч вже скінчилася".

"Коби з ліса, а там дамо собі раду", потішав Михась. Івась помітив, що Михась говорить якось крізь затиснені зуби, начеби якийсь біль у собі здавлював. "Чи не тяжко тобі двигати?" запитав по хвилі Михась. "Я ще якось витримаю". "Треба би спочити",

"Ні, ні! Не можемо сідати! Ми зігрілися, а по друге, як сядемо то цілком змилимо дорогу". Цілою вічністю видавалася хлопцям дорога через ліс. Всякий шелест видавався їм чимсь грізним і дуже небезпечним. Зі всіх усюдів доходили до них зловіщі голоси. З поза дерев кидалися на них дикі постаті топлеників, вовків і опирів. Аж відіткнули хлопці, коли перед ними дещо прояснилося і вони опинилися на краю ліса. "Але де ми?", слабим голосом запитав Івась, "мені шумить в ухах, і вже довго не витримаю". Михасеві зсунувся мішок на землю і він сам майже впав на нього.

"А тобі що, Михасю, ти ранений?"

"Диви, он світло! Щоби то могло бути? Чейже не село, бо воно за горбом, а на горбі капличка між чотирма липами".

"Гей та ми дома, Михасю!" зрадів Івась, коли глянув пильно в напрямі світла. "Я писав Ганусі, щоби по вечері вийшла з ліхтарнею до каплички і там ждала". Надія додала обом свіжих сил, і хлопці небавом зблизилися до каплички, перед якою стояла закутана у мамину хустку Гануся та тримала в руці велику ліхтарню.

"То ти Ганусю?" закликав з далека Івась, "а ходи допоможи нам університет нести".

"Так", тихим голосом відповіла Ганна. Вона з тривогою довго вже очікувала хлопців. Тепер коли їх побачила, з ліхтарнею в руці підбігла до них. "Неси, Ганусю, збіжже в село, я... я не можу", вистогнав Михась і зімлілий упав на мішок. – "Що тобі? Ти ранений!" – скрикнув Івась і разом зі сестрою приклякнув і зачав розпинати Михасеві сорочку на грудях. Гануся не розуміла з початку оклику Івася, але коли побачила закріпавлене рамя Михася, не випитувала нічого, лише скоро вдерла полотна зі

сорочки та перев'язала прострілену руку. Михась скоро прийшов до себе. Гануся не допитувала нічого, лише допомогла Михасеві стати на ноги. Михась з болю сичав, але перемагав себе. "Згасіть ліхтарню, щоби нас ніхто не побачив", сказав тихо.

"Збіжжє віднесу завтра рано де треба, ніхто навіть не догадається", сказала Гануся.

Івась і Гануся взяли Михася між себе, мішки зі збіжжєм на плечі, і пішли до села.

Ніхто не довідався про пригоду хлопців.

Тільки ніхто більше не називав Михася "Молочком", бо Івась загрозив, що кожному, хто би на це поважився, він зуби повибивавби, очевидно при помочи Тараса.